

Państwo żydowskie odrodzone po powrocie Żydów z diaspory babilońskiej już nigdy nie odzyskało tej świetności i tej siły, jaką posiadało za czasów Dawida i Salomona. Reformy Nechemiasza oraz działalność Wielkiego Zgromadzenia pod kierownictwem Ezdrasza umocniły wprowadzie judaizm i przywiązanie narodu do wiary ojców, lecz nie zdołały na tyle umocnić państwa, aby mogło skutecznie się bronić przed hegemonią potężnych sił zewnętrznych walczących o panowanie nad Wschodem.

W roku 332 starej ery wojska Aleksandra Wielkiego zdobyły Judeę. Kraj dostał się następnie pod wpływy dynastii Ptolomejskiej, aby w roku 198 przejść pod hegemonię helleńską dynastii Seleucydów. Państwo żydowskie wprowadzie istniało, lecz wpływy helleńskie stawały się coraz bardziej uciążliwe. Za czasów Antiochusa IV Epifanesa (lata 175—164) doszło do splądrowania skarbca i profanacji świątyni jerozolimskiej. W odpowiedzi na narastające prześladowania religijne i na próby wprowadzenia kultu bogów helleńskich naród chwycił za broń. Powstanie pod wodzą Hasmonaitów-Machabeuszy zdołało rozbić wielokrotnie liczniejsze wojska najeźdźców, wypędzić ich z Jerozolimy i z całego kraju. Państwo żydowskie odzyskało na czas pewien suwerenność. Przez około sto lat rządziła krajem dynastia Machabeuszy.

Już jednak w roku 63 starej ery wojska Imperium Rzymskiego pod wodzą Pompejusza zdobyły Jerozolimę, nastąpił długi okres hegemonii rzymskiej. Judeę rządziła zromanizowana i powolna Rzymowi dynastia Herodiańska. Jednakże Żydzi nigdy nie godzili się z panowaniem bałwochwalczego i barbarzyńskiego, z ich punktu widzenia, Rzymu. Opór nie ustawał przez ponad dwieście lat. Powstanie Żydów przeciw Rzymowi w latach 66-70 nowej ery zakończyło się zburzeniem świątyni jerozolimskiej przez Tytusa. Drugie powstanie (w latach 132—135 n.e.) wywołane przez okrutne zarządzenia Hadriana zakończyło się klęską i nowymi prześladowaniami.

Siłę oporu społeczeństwa żydowskiego najpierw przeciw hellenizacji, a potem przeciw romanizacji cementowało zagrożenie wiary ojców. Z drugiej jednak strony osłabiała ją istnienie nurtów czy nawet stronnictw religijno-filozoficznych, które dzieliły społeczeństwo. Największą rolę odegrały trzy stronnictwa — saduceusze (cedokim), faryzeusze (peruszim) i esseńczycy (assim). Oprócz spraw wiary (sprawa wolnej woli, życia pozagrobowego, wpływu opatrności na postępowanie człowieka) dzieliły te stronnictwa przede wszystkim sprawy społeczno-polityczne (stosunek do warstw niezamożnych, stosunek do władzy obcej).

Najwięcej uznania wśród ludu mieli faryzeusze. Głosili oni skromność obyczajów, szacunek dla tradycji połączony z łagodnością traktowania przepisów rytualnych, czystość osobistą,

gościnność, szacunek dla starców itp. Ich credo oddają najlepiej i najbardziej lapidarnie słowa: „Spożywaj kęs chleba z solą, pij miarkę wody, śpij na ziemi, prowadź życie skromne i zajmuj się TORĄ (nauką Bożą). Jeśli tak czynisz, jesteś szczęśliwy i jest ci dobrze — szczęśliwy jesteś na tym świecie i dobrze ci będzie na tamtym świecie”. (Traktat AWOT 6, w. 4) A także: „Bądź przychylny każdemu człowiekowi”. (Tamże 1, w. 15). Faryzeusze byli głównymi uczestnikami walk przeciw najeźdźcom rzymskim, broniąc konsekwentnie wiary ojców i ujmując się za krzywdą ludu.

Esseńczycy stanowili niewielką grupę, która wyodrębniła się z nurtu faryzejskiego. Prowadzili życie ascetyczne. Niektórzy z nich wyzbywszy się wszelkiej własności żyli wśród ludu jako „dzieci Boże” lecząc i nauczając. Inni prowadzili życie wspólne na pustyni judejskiej. Także niektórzy esseńczycy występowali zbrojnie przeciw rzymskim bałwochwalcom.

Nurt saducejski obejmował raczej warstwy zamożniejsze i znaczniejsze. Saduceusze trzymali się ściśle tradycji pisanej nie dopuszczając żadnych złagodzeń. Kolaboranci wywodzili się na ogół spośród saduceuszy. Przeciwnicy zarzucali saduceuszom, że „są twardzi i niewyrozumiali wobec swoich braci i wyniosli wobec swoich towarzyszy”. -

Najeźdźcy rzymscy, starając się złamać opór Żydów, rozprawiali się przede wszystkim z ich wiarą. Profanowali miejsca kultu, skazywali na śmierć męczeńską kapłanów i nauczycieli, którzy byli opoką judaizmu i cieszyli się największym autorytetem moralnym wśród ludu. Próbowali zmusić lud do służenia bogom rzymskim. Aliści prześladowania religijne miały zawsze odwrotny skutek, obrona wiary była główną motywacją heroiczych, a czasem nawet straceńczych zmagañ.

Po zburzeniu świątyni Jerozolimskiej przez legiony Tytusa nie ustała nierówna walka małego narodu przeciw potężnemu najeźdźcy. Jak wielka była nienawiść do okupantów, świadczy jeden z ostatnich epizodów tej wojny, heroiczna i desperacka obrona Masady. Masada to nazwa warowni zbudowanej na jednej ze skał na pustyni Judejskiej, na jej południowo-wschodnim krańcu. Owa trudno dostępna ze wszystkich stron skała opada stromą 400-metrową ścianą ku dolinie Morza Martwego. Jej płaski szczyt o kształcie romboidalnym mierzy 600 m w kierunku północ-południe i 300 m w najszerszym miejscu w kierunku wschód-zachód. Na szczyt prowadzi jedna ścieżka, zwana „ścieżką węzów”. Na owym szczycie garstka zelotów — ostatnich bojowników-patriotów zwanych też Sikariim (od broni, której używali) wraz z żonami i dziećmi, w ilości 960 osób, pod dowództwem Eleazara ben Jaira broniła się przez lat kilka (lata 70—73 nowej ery) przed osaczającym ich 10. legionem rzymskim pod wodzą gubernatora Flawiusa Silva. Zmożeni głodem obrońcy Masady nie poddali się, lecz popełnili zbiorowe samobójstwo.

Badania archeologiczne lat ostatnich potwierdziły w pełni walkę i śmierć samobójczą obrońców Masady opisane w źródłach żydowskich i w Historii Naturalnej Pliniusza. Odkryto wiele budowli z epoki, w tym pomieszczenia mieszkalne i składy, synagogi i łaźnie, system zaopatrzenia w wodę, a także zwoje biblij, monety, szkielety obrońców i ich rodzin. Masada została przez władze współczesnego Izraela udostępniona zwiedzającym, prowadzi na nią kolejka linowa oddana do użytku w r. 1971.

Gdy cesarz Hadrian postanowił zbudować w Jerozolimie świątynię Jupitera, w Judei zawrzało. W roku 132 nowej ery namiestnik rzymski w Judei Turnus Rufus rozkazał rzymskim zwyczajem oborać pługiem miejsce przeznaczone pod świątynię Jupitera, było to miejsce po zburzonej przez Rzymian świątyni jerozolimskiej. Fakt ten stał się sygnałem do powstania. Na czele oddziałów powstańczych stanął Szymon Bar-Koziba. Oddziały żydowskie rozbiły wojska rzymskie stacjonujące w Judei i zbliżyły się do Jerozolimy. Turnus Rufus wezwał na pomoc legion rzymski z Egiptu, lecz i on został rozбитý przez powstańców. Zdobyto Jerozolimę. Szymon stanął na czele państwa, kapłan Elazar wybrany został kapłanem wielkim, bito monetę z imionami obu przywódców. Przygotowywano się do odbudowy świątyni zburzonej przez Tytusa w roku 70 i do obrony miasta. Powstanie poparł Rabi Akiba — największy autorytet moralny i religijny owych czasów, zwycięskiemu wodzowi powstania nadano imię Bar-Kochba (Syn Gwiazdy).

Cesarz Hadrian wysłał przeciw żydowskim powstańcom doborowe legiony z Syrii, Egiptu i nawet z odległych krain naddunajskich, pod wodzą wezwanego z Brytanii Juliusa Surusa. Powstańcy stawiali heroiczny opór wielokrotnie liczniejszym wojskom rzymskim. Trzeba było aż roku walk, aby Jerozolima wpadła na powrót w ręce wroga. Jeszcze ponad rok bojownicy Bar-Kochby bronili się w leżącym na północ od Jerozolimy miasteczku Betar. I tylko wskutek zdrady udało się Rzymianom zdobyć Betar 9 miesiąca. W roku 135, w 65 roku od czasu zburzenia świątyni Jerozolimskiej.

*

Po utracie w I wieku nowej ery jerozolimskiego centrum religijnego uczeni żydowscy nie złożyli rąk. Powstała wielka uczelnia religijna w Jabne, skupiająca najwybitniejszych uczonych. Na czele uczelni w Jabne i zbierającego się w niej Sanhedrynu (zgromadzenia uczonych spełniającego rolę sądu najwyższego) stanął Raban Jochanan ben Zakaj. Po jego śmierci zastąpił go Raban Gamliel Młodszy syn Rabi Szymona ben Gamliel Hazaken (Gamliela Starszego) wielkiego przywódcy Sanhedrynu z czasów jerozolimskich, który zginął z rąk

siepaczy rzymskich w czasie walk o Jerozolimę. Wokół młodego przywódcy skupili się liczni uczeni, a wśród nich Jehoszua ben Chanania, Akiba ben Josef, Elazar ben Hurkenos, Tarfon, Elazar ben Azaria. Owi uczeni założyli wkrótce własne uczelnie w różnych miejscowościach kraju m.in. w Benej-Brak, w Lud, w Pekiin. Byli wśród nich uczeni, którzy studiowali jeszcze w słynnych szkołach Szamaja i Hillela {Szkoła Hillela, zwana Bet Hillel, istniała w Jerozolimie w I wieku p.n.e. Jej przywódca Hillel Starszy był równocześnie przewodniczącym Sanhedrynu. Zasłynął jako uczony, którego wykładnia Biblii łagodziła surowość przepisów, mając zawsze na względzie dobro człowieka i współżycia między ludźmi. Do niego należy m.in. maksyma: „Nie czyn drugiemu, co tobie niemiłe” (Traktat Szabat 31 a). W tym samym czasie działała też w Jerozolimie szkoła Szamaja — Bet Szamaj. Szamaj bardziej rygorystycznie niż Hillel interpretował przepisy Biblii.}. Spośród owych uczonych mężów największą sławę zdobył Rabi Akiba ben Josef, który gromadził wokół siebie najwięcej uczniów. Było ich podobno ponad 20 tysięcy. Postać Rabi Akiby obrosła legendą, zwłaszcza gdy jako jeden z nielicznych uczonych poparł powstanie Bar-Kochby — większość uczonych nie poparła tego zrywu uważając, że nie ma on żadnych szans powodzenia wobec miażdżącej przewagi wroga. Po zgnieceniu powstania cesarz Hadrian wydał okrutne edykty grożące śmiercią męczeńską za przestrzeganie i nauczanie judaizmu. Jednakże odważny Rabi Akiba nie przerwał swej nauczycielskiej działalności. Legenda mówi, że gdy zapytano go, czy się nie boi władz, odrzekł: Odpowiem wam przypowieścią — „Oto lis przechadzając się nad brzegiem rzeki zauważył ryby uciekające w popłochu. Zapytał więc — przed czym uciekacie? Ryby na to — uciekamy przed sieciami i niewodami, które ludzie na nas zastawiają. Lis poradził rybom — wyjdźcie na brzeg i zamieszkajcie ze mną, jak to bywało za naszych ojców. A ryby na to — czy o tobie się mówi, że jesteś najsprytniejszym wśród zwierząt? Głupi jesteś lisie. Jeśli strach nas goni w środowisku naszego życia, cóż dopiero będzie tam, gdzie nasze życie nie jest w ogóle możliwe.” Jeśli więc my, Żydzi — ciągnął Rabi Akiba — ryzykujemy nauczając Tory, to jakie wielkie będzie nasze ryzyko, gdy przestaniemy jej nauczać.

Rzymianie skazali Rabi Akibę, mężnego krzewiciela Tory i ulubieńca młodzieży na śmierć okrutną. Darto jego żywe ciało żelaznymi grzebieniami. Rabi Akiba zginął w r. 139 nowej ery.

Wśród tysięcy, którzy oddali w owych czasach życie za wiarę, tradycja wyróżniła Dziesięciu Męczenników (ASARA CHARU GEJ MALCHUT), kapłanów i nauczycieli, którzy zostali zamęczeni w sposób szczególnie bestialski. Wspomina się ich po dziś dzień w specjalnej modlitwie żałobnej w dzień postu 9 mie siąca Aw.

Po rozgromieniu przez Rzymian uczelni w Jabne pozostali przy życiu uczeni przenieśli się do Galilei, gdzie wówczas skupiały się siedliska żydowskie. Powstały nowe uczelnie w Tyberiadzie, w Tzipori, w miejscowości Usza. Usza stała się centrum nauki judaistycznej, na jej czele stał Raban Szymon ben Gamliel syn Gamliela z Jabne. Po Szymonie na czele uczelni w Uszy i Sanhedrynu stanął jego syn Rabi Jehuda Hanasi. Przeniósł on swoją siedzibę, jako przywódca

religijny Żydów, i siedzibę Sanhedrynu do Bet-Szaarim, miasta położonego niedaleko Uszy. Rabi Jehuda Hanasi zdobył sobie wysoki autorytet jako uczony i jako przywódca. Największą jego zasługą było zebranie wyników działalności wielu pokoleń uczonych żydowskich z całego okresu postbiblijnego, tj. z całej epoki, która upłynęła od czasów Wielkiego Zgromadzenia z Ezdraszem na czele (po powrocie z niewoli babilońskiej) i od zredagowania Biblii aż do końca drugiego wieku nowej ery. Ten ogromny dorobek zebrany został w księgach MISZNY, zredagowanej pod kierownictwem Rabi .Jehudy.

Należy tu wspomnieć, że okres postbiblijny przyniósł duże zmiany w życiu duchowym Żydów. Już w czasach działalności Wielkiego Zgromadzenia poczęto zakładać domy modlitewne oraz szkoły. Obok kapłanów (kohanim) coraz większego znaczenia nabierali pisarze (soferim) oraz nauczyciele (rabanim). Stare niezbyt czytelne pismo fenickie wyparte zostało przez doskonałe pismo asyryjsko-babilońskie, które się szybko rozwinęło w kwadratowe pismo hebrajskie. Usprawniono kalendarz. Wierni dostali w ręce księgi Biblii, tj. Naukę spisaną (TORA SZEBECH-TAW). W szkołach nie tylko uczono młodzież czytania i pisania, lecz dyskutowano aktualne problemy moralne, prawne, obyczajowe w świetle wskazań Biblii i współczesnych doświadczeń. Stanowiska w tych sprawach uczonych mężów i ich szkół krążyły jako elementy Nauki niespisanej i przekazywanej ustnie (TORA SZEBALE). Wzrosło przywiązanie ludu do judaizmu, jego udział w nabożeństwach stał się bardziej aktywny, czytanie ksiąg' TORY i proroków stało się stałym elementem nabożeństw.

Uczonych mistrzów okresu postbiblijnego nazywano TANAI- TAMI (TANAIIIM). Miszna, co oznacza „powtórzenie”, napisana została w języku hebrajskim i zawiera dorobek wszystkich pokoleń tanaitów i ich szkół. Szczególne miejsce w tym dorobku zajmują osiągnięcia dwu wybitnych uczonych, Hillela i Szamaja,

Miszna składa się z 63 traktatów (Masechtot) zebranych w sześciu zbiorach. Oto nazwy i problematyka poszczególnych zbiorów Miszny:

Zeraim — 11 traktatów — zajmuje się problemami związanymi z rolnictwem.

Moed — 12 traktatów — zajmuje się sprawami świąt i dni uroczystych.

Naschim — 7 traktatów — zajmuje się problemami małżeństwa i kobiet.

Nezikin — 10 traktatów — zajmuje się problemami stosunków ekonomicznych między ludźmi.
Kodaszim — 11 traktatów — zajmuje się obrzędami religijnymi. Taharot — 12 traktatów — zajmuje się problemami czystości i nieczystości rytualnej.

Opracował: Aron Kohn, Hajfa – Izrael